

**Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ
ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ**

ΥΠΟ

Πρωτοπρ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΥΠΟ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ
Πρωτοπρεσβυτέρου, Λέκτορος Α.Π.Θ.,
Καθηγητού Πανεπιστημίου Κραϊόβα Ρουμανίας

Εισαγωγικά

Όποσδήποτε ή θεία Λειτουργία έχει ως κύριο μέλημα τὸν ἁγιασμό μας. Παράλληλα ὅμως με τὴν ὄλη τάξη της, τὶς λειτουργικὲς ἐκφράσεις καὶ τὶς τελετουργικὲς πράξεις, παρουσιάζει συμβολικὰ ὀλόκληρη τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, τὸ ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας Του. Μάλιστα δὲ αὐτὴ ἡ συμβολικὴ παρουσίαση ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας τοὺς κύριους σταθμούς τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Κυρίου.

Ὅπως γνωρίζουμε, ὁ Κύριος κατὰ τὴν παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, στὸ Μυστικὸ Δεῖπνο, ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς μαθητὲς Του νὰ κάνουν καὶ αὐτοὶ τὸ ἴδιο. Εἶπε χαρακτηριστικὰ: «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»¹. Ὁ χαρακτήρας αὐτῆς τῆς ἀνάμνησης δὲν εἶναι ἐπετειακός, δὲν ὑποδηλώνεται δηλαδὴ ἐδῶ μία ἀπλὴ ὑπενθύμιση. Ἄλλὰ με τὴν ὀρθὴ κατανόηση τοῦ ὄρου «ἀνάμνηση» πρέπει νὰ κατανοήσουμε τὴ δυνατότητα μυστικῆς βιώσεως τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου ἀπὸ ἐμᾶς. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔχουμε τὴν κλασικὴ ἔννοια τοῦ μυστηρίου. Δηλαδή μυστήριο, ἀπὸ λειτουργικῆς σκοπιᾶς, δὲν σημαίνει κάτι τὸ ἀπρόσιτο, ἀπροσπέλαστο, γενικὰ ἀκατανόητο. Ἀντίθετα μυστήριο σημαίνει ιδιαίτερος τρόπος μυστικῆς, ἐμπειρικῆς βιώσεως τῆς θείας πραγματικότητας. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι καὶ ἐμεῖς σήμερα μποροῦμε νὰ προσεγγίσουμε τὰ πάθη τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἀπολαύσουμε τοὺς σωτηριῶδεις

1. Βλ. Λουκ. 22,19 καὶ Α' Κορ. 11,25.

καρπούς τῆς θυσίας Του. Ἡ θεία Λειτουργία, δηλαδή, καθιστᾶ τὸ Χριστὸ ἐνώπιόν μας πάσχοντα καὶ χύνοντα τὸ αἷμά Του ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν μας.

Γι' αὐτὸ στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία ἡ θεία Λειτουργία εἶχε ὡς κύρια σημασία τῆς τῆ βίωση τοῦ μυστηρίου τῶν παθῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου. Τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι σαφέστατα: «*ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ*»².

Αὐτὸ σημαίνουν καὶ τὰ λόγια ἀπὸ τὴν εὐχή τῆς ἀναφορᾶς τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «*μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριημέρου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας...*». Στὴν ἴδια ἐρμηνευτικὴ γραμμὴ κινοῦνται καὶ μεταγενέστερα κείμενα, ὅπως τὸ ἀποδιδόμενο στὸν Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Γερμανό³.

Σιγὰ-σιγὰ, ταυτόχρονα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ὅλης τελετουργίας τῆς θείας Λειτουργίας, ἀναπτύχθηκε καὶ ὁ λειτουργικὸς συμβολισμὸς, ἐπεκτεινόμενος καὶ στὰ ὑπόλοιπα γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου ποὺ προηγήθηκαν τῶν παθῶν Του ἢ καὶ ἀκόμη ἀκολούθησαν τὰ πάθη Του⁴. Μὲ τὴν ὅλη ἱερωσύνη τῆς θείας Λειτουργίας, ὅπως σημειώνει ὁ ἅγιος Νικόλαος ὁ Καβάσιλας «*...ἡ οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος σημαίνεται, τὰ μὲν πρῶτα αὐτῆς τῶν πρώτων τῆς ἱερωσύνης δηλούντων, τῶν δὲ δευτέρων τὰ δευτέρα, τῶν δὲ τελευταίων τὰ μετ' ἐκεῖνα. Καὶ ἔξεστι τοῖς ταῦτα ὁρῶσι πάντα ἐκεῖνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχειν, ὁ μὲν γὰρ τῶν δώρων ἁγιασμός, αὐτῆ ἡ θυσία, «τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει»⁵ καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτι τὰ τίμια ταῦτα δῶρα εἰς αὐτὸ τὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὰ ταῦτα πάντα δεξάμενον, τὸ σταυρωθέν, τὸ ἀναστάν, τὸ εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθός· τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν· τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, «τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς»⁶, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους καθοδόν, τὴν τῶν ἐθνῶν δι' ἐκείνων εἰς τὸν Θεὸν ἐπιστροφὴν τε καὶ κοινωνίαν.*

2. Βλ. Α' Κορ. 11,26.

3. Βλ. Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ θεωρία, Migne P.G., 98, 400· πρβλ. Petre Vintilescu, Misteriul Liturgic, Βουκουρέστι 1929, σ. 18.

4. Ὁ ἅγιος Θεόδωρος Στουδίτης αὐτὸ ποὺ ἐπιτελεῖται στὴ θεία Λειτουργία τὸ ὀνομάζει χαρακτηριστικά: «*συγκεφαλαίωση γὰρ τῆς ὅλης οἰκονομίας τότε τὸ μυστήριον*» (Βλ. Migne, P.G. 99,340C).

5. Βλ. Α' Κορ. ὅπ.π.

6. Βλ. Λουκ. 24,49, Πράξ. 1,4.

Καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τις εἰκὼν μία ἐνὸς σώματος, τῆς τοῦ Σωτῆρος πολιτείας, πάντα αὐτῆς τὰ μέρη ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τάξιν καὶ ἁρμονίαν ὑπ' ὄψιν ἄγουσα»⁷.

Ἐδῶ ἀξίζει νὰ λεχθεῖ ὅτι ὁ συμβολισμὸς ὡς ἐρμηνευτικὴ καὶ δηλωτικὴ τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου προσπάθεια δὲν βρῖσκει ἀφ' ἑαυτοῦ δικαίωση, παρὰ μόνον ἂν παραπέμπει, ἀφ' ἐνός, στὴν πραγματικότητα, στὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου –γι' αὐτὸ καὶ στὴ διαπραγμάτευσή μας θὰ ἀποφύγουμε τοὺς ἐξεξητημένους συμβολισμοὺς ἢ τὴν ἀλληγορία– καὶ ἀφ' ἑτέρου ὀδηγεῖ στὴν κάθαρση τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν ἐνεργώτερη συμμετοχὴ μας⁸. Καὶ γιὰ νὰ προχωρήσουμε τὸ θέμα τῆς ἄρρηκτης σχέσης τοῦ συμβολισμοῦ καὶ τῆς ἐμπειρίας, θὰ ἐπικαλεστοῦμε τὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴ θεία χάρις ποὺ ἐνεργεῖ πλοῦσια στὴ σύναξη μεταποιεῖται, μεταμορφώνεται, ἀκόμη καὶ χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιεῖ ὁ ἴδιος, σὲ ὅ,τι ἀντιπροσωπεύει κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ τελούμενα ἱερὰ μυστήρια καὶ σύμβολα τῆς σωτηρίας. Γι' αὐτὸ καὶ συνιστᾶ θεορμὰ τὴν ἀδιάκοπη παρουσία μας στὴ σύναξη⁹.

A. Ἱερὰ Προσκομιδὴ

Ἡ ἱερὰ Προσκομιδὴ εἶναι ἡ αὐτοτελὴς πλέον ἀκολουθία ποὺ προηγεῖται τῆς θείας Λειτουργίας καὶ ἔχει σκοπὸ τὴν προετοιμασία, τὴν εὐλογία τῶν εὐχαριστιακῶν εἰδῶν, τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, ὥστε αὐτὰ νὰ μεταβληθοῦν κατὰ τὴ θεία Λειτουργία σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ.

Ποῖν ὅμως προχωρήσουμε στὴν παρουσίαση τῶν συμβολισμῶν καὶ τῆς πραγματικότητας ποὺ συνδέονται μὲ τὴν ἀκολουθία τῆς ἱερᾶς Προσκομιδῆς, πρέπει νὰ ἀναφερθοῦμε στοὺς συμβολισμοὺς καὶ τὴν πραγματικότητα ποὺ συνδέονται μὲ τὰ ὑλικά τῆς εὐχαριστιακῆς θυσίας, τὸν ἄρτο καὶ τὸν οἶνο.

α. Τὰ εὐχαριστιακὰ εἶδη

Κατ' ἀρχὴν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἀπλὰ καὶ ἀπερίφραστα ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος κατὰ τὸ Μυστικὸ Δεῖπνο, ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ πρῶτη

7. Νικολάου Καβάσιλα, *Εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν*, Κεφ. Α', Ε.Π.Ε. 22, σ. 36. Στὸ ἴδιο θέμα ἐπανερχεῖται σχεδὸν μὲ τὰ ἴδια λόγια στὸ κεφ. 12, ὄπ. π., σσ. 98-100.

8. Βλ. Νικολάου Καβάσιλα, ὄπ. π., σσ. 34-36.

9. Βλ. «Μυσταγωγία», Σειρὰ «Ἐπὶ τὰς πηγὰς», Ἀθήναι 1973, σσ. 224-226.

θεία Λειτουργία¹⁰, δὲν χρησιμοποίησε τίποτε ἄλλο παρὰ ἄρτο καὶ οἶνο¹¹. Ἡ δὲ πράξη τοῦ Κυρίου εἶναι ἀπόλυτα δεσμευτική γιὰ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους καὶ τὴν Ἐκκλησία γενικώτερα¹², ἀφοῦ, ἐξάλλου, συνοδεύτηκε καὶ ἀπὸ σαφέστατη ἐντολή: «*τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*»¹³. Ὅμως, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἡ λειτουργικὴ μας παράδοση θέλησε νὰ συνδέσει αὐτὴ τὴν πράξη, δηλαδὴ τὴν χρησιμοποίησιν στὴ θεία Λειτουργία τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, μὲ μία λειτουργικὴ ἐρμηνευτικὴ παράδοση πλούσια σὲ συμβολισμούς ἀλλὰ καὶ ζητήματα πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἐμπειρίας.

Ὅπως γνωρίζουμε, στίς θυσίαις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης χρησιμοποιούνταν κρέατα - σφάγια ζώων, ἀλλὰ καὶ καρποὶ τῆς γῆς, μὲ τοὺς ὁποίους τρέφονται ὄχι μόνο οἱ ἄνθρωποι ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα. Ὁ ἄρτος ὁμοίως καὶ ὁ οἶνος ἀποτελοῦν κατ' ἐξοχὴν εἶδη ἀνθρώπινης διατροφῆς. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, συμβολίζουν ἐμφαντικὰ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξιν. Μὲ τὴ μορφή τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, σύμφωνα μὲ τὴν ἐγκυρη ἐρμηνευτικὴ παράδοση ἐκπροσωπεῖται ἡ ἴδια ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξιν, ἡ ὁποία μὲ αὐτὴν τὴ μορφή προσφέρεται ὡς θυσία¹⁴.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ ἄρτος, πού σὲ τελευταία ἀνάλυση συνίσταται ἀπὸ πολλοὺς κόκκους σίτου συναγμένους καὶ ἐπεξεργασμένους, ἀλλὰ καὶ ὁ οἶνος, πού παράγεται ἀπὸ πολλὰς ρόγες σταφυλίου συγκεντρωμένες καὶ ἐπεξεργασμένες σὲ μία ποσότητα οἴνου, συμβολίζουν τὴν ἐνότητα καὶ τὴν κοινωνία τῶν μελῶν τοῦ εὐχαριστιακοῦ σώματος πού συνιστοῦν καὶ ἀπαρτίζουν τὴν Ἐκκλησία, δηλαδὴ τὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ μυστικὸ σῶμα τοῦ Κυρίου¹⁵.

Ἀκόμη ὁ ἐνζυμος ἄρτος ἀποδίδει, κατὰ τὸν ἅγιον Συμεὼν Θεσσαλονίκης, καλύτερα τὴν πραγματικότητα τῆς θείας ἐνανθρωπίσεως, τὸ ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς Λόγος σαρκωθεὶς προσέλαβε ψυχὴ καὶ σῶμα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο συμβολίζεται ἀπὸ τὸ ἀλεύρι καὶ τὸ προζύμι, ἀλλὰ περιλαμβάνει καὶ νερό, πού συνδέεται μὲ τὴ βάπτισιν, καὶ ἀλάτι, πού παραπέμπει στὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου («*ὕμεῖς ἐστέ τὸ ἅλας τῆς γῆς*» Ματθ. 5,13). Προσφέρουμε δηλαδὴ ἐνζυμο ἄρτο, γιὰτὶ συμβολίζει παραστατικότερα τὸ ἔμψυχο, ζωντανὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, στὸ ὁποῖο θὰ μεταβληθεῖ μὲ τὴ διαδικασίαν τοῦ καθα-

10. Πρβλ. Ene Braniste, Liturgica Specială, Βουκουρέστι 1980, σσ. 164-165.

11. Βλ. Ματθ. 26, 26-29, Μάρκ. 14, 22-25, Λουκ. 22, 19-20.

12. Πρβλ. Α' Κορ. 11, 23-25.

13. Βλ. Λουκ. 22, 19 καὶ Α' Κορ. 11, 25.

14. Βλ. Νικολάου Καβάσιλα, ὅπ. π., κεφ. 3-4, σσ. 48-50.

15. Πρβλ. Α' Κορ. 10, 17, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν Α' Κορ., Migne P.G. 61, 200, Panteleimon E. Rodopoulos, The Sacramentary of Serapion, Θεσσαλονίκη 1967, σσ. 124-125· Ene Braniste, Participarea la Liturghie, Βουκουρέστι 1999, σ. 22.

γιασμοῦ. Ἐνῶ ὁ ἄζυμος ἄρτος παραπέμπει περισσότερο στὸ νεκρὸ σῶμα¹⁶.

Ἡ ζύμη ἐπίσης παραπέμπει σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, δηλαδή στὸν ἴδιο τὸ Χριστό, ὁ ὁποῖος ζυμώνει ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ κοινωνίας μαζί Του¹⁷.

Τέλος ἡ διαδικασία παρασκευῆς τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, ἰδιαίτερα τοῦ πρώτου, ἔχει μέσα της τὸν ἀνθρώπινο κόπο, τὴν πνευματικὴ προετοιμασία καὶ προσφορά, τὴν πράξη τῆς ἀφιέρωσης στὸ Θεό. Θὰ λέγαμε, χωρὶς νὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι λόγια ποὺ λέγονται ποιητικῆ ἀδεία, ἢ πράξη τῆς Προσκομιδῆς, ὡς ἔννοια προσφορᾶς, ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ σίτι, ὅταν, μὲ κατάλληλη πνευματικὴ προετοιμασία παρασκευάζεται τὸ πρόσφορο. Ὁ δὲ ἱερέας ἔχει πνευματικὴ εὐθύνη νὰ ξέρει ἀπὸ ποιά χέρια προῆλθαν τὰ εὐχαριστιακὰ δῶρα.

Ὅσον ἀφορᾷ στὸ σχῆμα τοῦ προσφόρου, στρογγυλὸ ἢ τετράγωνο, κάποιοι ἐρμηνευτὲς βλέπουν ἓνα συμβολισμό συνδεόμενο μὲ τὴν στρογγυλότητα τῆς παρθενικῆς κοιλίας¹⁸ ἢ τὸ ἄπειρο τῆς θεότητας τοῦ Κυρίου¹⁹, ἐνῶ στὸ τετραγωνικὸ σχῆμα βλέπουν τὰ τέσσερα ἄκρα τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα²⁰. Ἀλλὰ καὶ στὴ διαδικασία τοῦ ψησίματος τοῦ προσφόρου μὲ τὴ φωτιά, ποὺ συμβολίζει τὸ Θεό, βλέπουν τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση τῶν δύο φύσεων, θείας καὶ ἀνθρώπινης, στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος γίνεται μεθεκτὸς ἀπὸ μᾶς διὰ τῆς θείας μεταλήψεως²¹.

Ὁ ἀριθμὸς πέντε τῶν χρησιμοποιούμενων προσφόρων μᾶς θυμίζει τὸ θαῦμα τοῦ χορτασμοῦ τῶν πεντακισχιλίων στὴν ἔρημο²².

Ὁ οἶνος, ἀναμειγμένος μὲ νερὸ ποὺ χύνεται μέσα στὸ ποτήριο συμβολίζουν τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ποὺ ἔρρευσαν ἀπὸ τὴ λογχευθεῖσα πλευρὰ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ τὶς δυὸ πηγὲς τῆς χαρισματικῆς ζωῆς ποὺ εἶναι τὸ βάπτισμα καὶ τὸ αἷμα τῆς θείας Εὐχαριστίας²³.

β) Ἡ πράξη τῆς Προσκομιδῆς

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε ὅτι στὴν ὅλη διεργασία τῆς ἱερᾶς Προσκομιδῆς συμβολίζονται γεγονότα ποὺ συνδέονται ἀφ' ἑνὸς μὲ τὴ Γέννηση

16. Βλ. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, Migne, P.G. 155, 265D-268D.

17. Πρβλ. Ματθ. 13, 33, Λουκ. 13, 21· Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ὅπ. π. 269A-B.

18. Ἀθανασίου Παρίου, Ἐπιτομὴ τῶν θείων δογμάτων

19. Ὅπ. παρ.: Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ὅπ. παρ., 265C.

20. Βλ. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ὅπ. παρ.

21. Ὅπ. παρ. 265B.

22. Ἰωάν. 6, 1 κ. ἐξ.

23. Βλ. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ὅπ. παρ., 267B.

του Χριστού και αφ' ετέρου με το Πάθος και το θάνατό Του. Γύρω από αυτούς τους δύο βασικούς άξονες της ζωής του Χριστού, Γέννηση και Πάθος-θάνατος, αλλά και τις άλλες πτυχές του έργου της θείας οικονομίας κινείται και η πράξη - ιερουργία της ιερᾶς Προσκομιδῆς αλλά και η συμβολική απόδοσή της.

Ἡ προσκομιδή, δηλαδή, επιδιώκει νὰ παρουσιάσει συμβολικά μπροστά μας ὀλόκληρη τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὡς ιερουργικὴ διαδικασία προετοιμάζει τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα παύουν νὰ εἶναι τὸ ἴδιο ὅπως ἦταν πρὶν τὴν προσφορά τους.

Ἐνδεῶς, ἀφοῦ ἐνδυθεῖ μετὰ τὰ ἱερατικά του ἄμφια, πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς Προσκομιδῆς, πλένει τὰ χέρια του συμβολικά, σὲ ἔνδειξιν τῆς ἀπαιτούμενης γιὰ τὴν ιερουργία πνευματικῆς καθαρότητος, λέγοντας τὰ λόγια τοῦ ψαλμοῦ 25,6-12²⁴. Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ ἐπ' αὐτοῦ: «*σύμβολον τοῦ δεῖν ἡμᾶς πάντων καθαρεῦειν τῶν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἀνομιμάτων, τὸ νίψασθαι. Ἐπειδὴ γὰρ χεῖρες σύμβολον πράξεως, νιπτόμεθα ταύτας, τὸ καθαρὸν δηλονότι καὶ ἁμωμον τῶν πράξεων αἰνιττόμενοι... οὐκοῦν τὸ νίψασθαι τὰς χεῖρας, τὸ ἀνυπεύθυνον εἶναι ἁμαρτημάτων ἐστίν*»²⁵.

γ. Ἡ Προσκομιδὴ καὶ τὰ περὶ τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ γεγονότα

Ἡ πρώτη οὐσιώδης συμβολικὴ πράξις τῆς ιερᾶς Προσκομιδῆς εἶναι ἡ ἔξαγωγή τοῦ Ἄμνου. Ἐτσι οἱ κλασικοὶ ἐρμηνευτὲς τῆς θείας Λειτουργίας βλέπουν νὰ εἰκονίζεται μετὰ τὴν πράξιν τῆς ἔξαγωγῆς τοῦ Ἄμνου ἀπὸ τὸ πρόσφορο ἢ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν Παρθένον Μαρίαν ἐκ τῆς ὁποίας γεννήθηκε σωματικῶς²⁶. Ὀνομάζεται δὲ τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ προσφόρου πού φέρει καὶ τὴ σφραγίδα ΙΣ/ΧΡ/ΝΙ/ΚΑ Ἄμνος γιὰ νὰ γίνῃ ἡ σύνδεση τοῦ Χριστοῦ ὡς ἄμνου μετὰ τὸν ἄμνον τῶν Ἰουδαίων²⁷, τὰ λόγια τοῦ προφήτη Ἡσαΐα²⁸, ἀλλὰ

24. Πρβλ. Ἰακ. 4, 8.

25. Βλ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Μυσταγωγικὲς Κατηχήσεις, Σειρὰ «Ἐπὶ τὰς πηγὰς», ἀριθμ. 5, Ἀθήναι 1990, σ. 182· πρβλ. καὶ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, Migne, P.G. 3, 425D.

26. Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὄπ. παρ., 397 C-D· Θεοδώρου Ἀνδίδων, προθεωρία κεφαλαιώδης περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων καὶ μυστηρίων, P.G. 140, 429A-B, 465C, Κ. Δεληκάνη, Πατριαρχικὰ ἔγγραφα, Κων/λις 1905, τόμ. 3, σ. 41.

27. Πρβλ. Ene Braniste, ὄπ. παρ., σσ. 164-168.

28. Βλ. Ἦσ. 53, 7-8: «...ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἄμνος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφρονος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα· ἐν τῇ ταπεινώσει ἢ κρίσει αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται.»

καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ²⁹. Στὴ συνέχεια ὁ Ἄμνός τοποθετεῖται πάνω στὸ ἱερὸ Δισκάριο ποῦ συμβολίζει τὸ σταῦλο ἢ τὸ παχνὶ τῶν ἀλόγων ὄπου γεννήθηκε ὁ Χριστός³⁰, ἐνῶ ὁ τόπος γενικώτερα ὄπου τελεῖται ἡ Προσκομιδὴ συμβολίζει τὸ σπῆλαιο³¹, γι' αὐτὸ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ ἔχει σχῆμα κόγχης. Ὁ ἀστερισκός³² ποῦ τίθεται πάνω στὸ δισκάριο καὶ ὑπεράνω τοῦ Ἄμνου παραπέμπει στὸν ἀστέρα τῶν Μάγων³³, ἐνῶ τὰ καλύμματα τοῦ δίσκου συμβολίζουν τὰ σπάργανα μὲ τὰ ὁποῖα περιεβλήθη τὸ θεῖο βρέφος³⁴, καὶ τὸ θυμίαμα ποῦ προσφέρεται κατὰ τὸ πέρας τῆς Προσκομιδῆς εἰκονίζει τὸ λιβάδι καὶ τὴ σμύρνα ποῦ προσέφεραν οἱ Μάγοι κατὰ τὴν προσκύνηση τοῦ βρέφους³⁵.

Τέλος, ἡ κάλυψη καὶ διακριτικὴ παραμονὴ τῶν δώρων στὴν Προσκομιδὴ σημαίνουν τὴν περίοδο τῆς ἀφανοῦς παραμονῆς τοῦ Κυρίου στὴ Ναζαρέτ, πρὶν τὴ δημόσια ἔναρξη τοῦ σωτηριώδους ἔργου Του³⁶.

δ. Ἡ Προσκομιδὴ καὶ τὰ γεγονότα τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου

Μέσα στὴν προοπτικὴ τοῦ συμβολισμοῦ τῶν Παθῶν καὶ τοῦ ζωοποιοῦ

29. Βλ. Ἰωάν. 1, 29: «Τὴ ἐπαύριον βλέπει ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν καὶ λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνός τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου».

30. Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπύλως, ὄπ. παρ., 400Α· Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ὄπ. π., 264C, 285D· τοῦ ἰδίου, Περὶ τοῦ ἁγίου ναοῦ καὶ τῆς τούτου καθιερώσεως, ὄπ. π., 348B.

31. ὄπ. παρ. Μία ἀκόμη ἐνδειξη τοῦ συμβολισμοῦ τοῦ τόπου τῆς Προσκομιδῆς μὲ τὴν Γέννηση τοῦ Κυρίου εἶναι καὶ ἡ σύσταση πρὸς τὸν λειτουργὸ νὰ λέγει τὴν ὥρα τῆς προετοιμασίας τῶν ἱερῶν σκευῶν γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς προσκομιδῆς τὸ γνωστὸ προεόρτιο τῆς Γεννήσεως τροπᾶριο: «Ἐτοιμάξου Βηθλεέμ, ἦνοιται πᾶσιν ἡ Ἐδέμ...» (βλ. Ἱερατικόν, Ἀθήνα 1924, σσ. 26-27), πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἀργότερα, σὲ ἐπόμενες ἐκδόσεις τοῦ Ἱερατικοῦ παραλείφθηκε (βλ. τελευταία ἐκδοση τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2002, σ. 98). Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς ἀπολύσεως τῆς Προσκομιδῆς: «ὁ ἐν σπηλαίῳ γεννηθεὶς καὶ ἐν φάτνῃ ἀνακληθεὶς...». Ὁ Ἱ. Φουντούλης θεωρεῖ ὀρθῶς ὅτι δὲν ἐνδεικνύται ἡ γενίκευση αὐτῆς τῆς μορφῆς τῆς ἀπολύσεως, ἢ ὁποῖα ἀνήκει εἰς τὴν ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων, γι' αὐτὸ προτείνει τὴν παλαιὰ ὀρθὴ μορφή τῆς ἀπολύσεως «Χριστὸς ὁ ἀληθινός...» ἢ «ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν Χριστὸς...» γιὰ τὶς Κυριακές. (Βλ. Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας, Γ 201-300, Θεσσαλονίκη 1976, σσ. 110-111).

32. Ἐνῶ εἰσῆχθη στὴ λειτουργικὴ χρῆση γιὰ εὐνόητους πρακτικοὺς λόγους, ἀπέκτησε συμβολικὴ σημασία καὶ λόγῳ τοῦ σχήματός του συνδεθεὶς μὲ τὸ ἀστέρι τῶν Μάγων. Πρβλ. S. Petridès, Astérisque, στὸ «Dictionnaire d' Archéologie chrétienne et de liturgie», τόμ. 1, σ. 3003.

33. Βλ. Ματθ. 2,9.

34. Βλ. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, ὄπ. παρ.

35. Ὅπ. παρ.

36. Νικολάου Καβάσιλα, ὄπ. παρ., σ. 72.

θανάτου τοῦ Κυρίου, ὁ τόπος τῆς Προσκομιδῆς συμβολίζει τὸ Γολγοθᾶ ἢ τὸν τόπο τῆς Σταυρώσεως³⁷.

Ἡ λόγχη ποῦ χρησιμεύει γιὰ τὴν ἔξαγωγή τοῦ Ἄμνου συμβολίζει τὴ λόγ-
χη μὲ τὴν ὁποία ἐλόγγευσε τὴν πλευρά Του ἕνας ἐκ τῶν στρατιωτῶν³⁸.

Ἡ ἔξαγωγή τοῦ Ἄμνου, ἡ σταυροειδῆς χάραξη καὶ ἡ λόγγευσή του εἰκο-
νίζουν τὴν αἱματηρὴ θυσία τοῦ Κυρίου καὶ ὄλες τὶς λεπτομέρειες τῶν φρι-
κτῶν παθῶν Του.

Τὸ ποτήριο εἰκονίζει τὸ ποτήριο τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

Τὸ δισκάριο ὅπου τοποθετεῖται ὁ Ἄμνος συμβολίζει τὸ νεκροκρέββατο,
στὸ ὁποῖο τέθηκε τὸ ἀποκαθληθὲν σῶμα τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοὺς Ἰωσήφ καὶ
Νικόδημο καὶ μεταφέρθηκε γιὰ τὴν ταφή³⁹, ἐνῶ ὁ σπόγγος ποῦ χρησιμο-
ποιεῖται γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν μερίδων-ψίχουλων τοῦ δισκαρίου παρα-
πέμπει στὸ σπόγγο μὲ τὸν ὁποῖο ἐμπαικτικὰ πότισαν ξύδι τὸ Χριστό οἱ
στρατιῶτες.

Ἡ Θεοτόκος, ἡ ὁποία παρέμενε καρτερικὰ κοντὰ στὸν Ἐσταυρωμένο
Υἱό της⁴⁰, τώρα βρίσκεται καθήμενη μὲ τὴ μορφή τῆς τριγωνικῆς μερίδας
στὰ δεξιὰ τοῦ Ἄμνου πάνω στὸ δισκάριο.

Τὰ καλύμματα τοῦ δισκαρίου καὶ τοῦ ποτηρίου συμβολίζουν τὸ σουδά-
ριο καὶ τὰ ὀθόνια μὲ τὰ ὁποῖα περιεβλήθη τὸ νεκρὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ἐνῶ
ὁ ἀέρας συμβολίζει τὴν πέτρα μὲ τὴν ὁποία σφραγίστηκε ὁ τάφος⁴¹.

ε. Ἡ ἔξαγωγή τῶν μερίδων

Ὅπως προελέχθη, ἐκτὸς τοῦ Ἄμνου ἀπὸ τὸ δεύτερο πρόσφορο ἐξάγεται
ἡ τριγωνικὴ μερίδα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἡ ὁποία κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ
Κυρίου (Ἄμνου), ὅπως τὴν εἶδε ὁ Προφήτης⁴² καὶ ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ
ὁ λειτουργὸς μὲ τὰ ἴδια τὰ ψαλμικὰ λόγια: «*παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν
σου ἐν ἱματισμῶ διαχρύσω περιβεβλημένη, πεποικιλμένη*».

Ἄριστερὰ τοῦ Ἄμνου ἐξάγονται καὶ τοποθετοῦνται ἀνὰ ἓνα τὰ ἑννέα
ἀντιπροσωπευτικὰ τάγματα τῶν ἁγίων ἀγγέλων, προφητῶν, ἀποστόλων, ἱε-
ραρχῶν, μαρτύρων καὶ ἱερομαρτύρων, ὁσίων, θαυματουργῶν ἀναργύρων,
Ἰωσήφ τοῦ Μνήστορος καὶ Συμεῶν τοῦ Θεοδόχου καὶ θεοπατόρων Ἰωα-

37. Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπ. παρ. 400B.

38. ὅπ. παρ. 397B· Νικολάου Καβάσιλα, ὅπ. παρ., σσ. 60-62.

39. Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπ. παρ. 397B.

40. Βλ. Ἰωάν. 19,25.

41. Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπ. παρ., 400C.

42. Ψαλμὸς 44, 10.

κειμ καὶ Ἄννης, μαζί μὲ τοὺς ἑορταζομένους ἁγίους καὶ τέλος τοῦ ἁγίου τοῦ ὁποίου τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς κατηγορίες τῶν ἁγίων ἐξάγεται μερίδα «εἰς τιμὴν καὶ μνήμην».

Ἀπὸ τὸ τέταρτο πρόσφορο ἐξάγονται οἱ μερίδες τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου καὶ τῶν ζώντων μελῶν τῆς κοινότητος καὶ τοῦ λειτουργοῦ. Τέλος ἀπὸ τὸ τελευταῖο πρόσφορο ἐξάγονται κατ' ὄνομα οἱ μερίδες τῶν προκεκοιμημένων ἀδελφῶν μας.

*στ. Ὁ ἐκκλησιολογικὸς καὶ ἐσχατολογικὸς συμβολισμὸς
τῆς ἱερᾶς Προσκομιδῆς*

Ὅπως βλέπουμε ἔτσι συναγμένους ἐπάνω στὸ δισκάριο τὸν Κύριο καὶ δίπλα Του τὴν Θεοτόκο, ὄλους τοὺς ἁγίους ἀγγέλους καὶ δικαιωμένους ἀνθρώπους, τὰ ζῶντα καὶ τὰ κεκοιμημένα μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὡς μία πνευματικὴ οἰκογένεια, μία σὺνάξη γύρω ἀπὸ τὸ Χριστὸ εἶναι ὡσὰν νὰ βλέπουμε τὴν εἰκόνα τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, τῆς στρατευομένης καὶ τῆς θριαμβεύουσας, συναγμένης ἐπὶ τῷ αὐτῷ σὲ κάθε θεία Λειτουργία, ὥστε νὰ πραγματοποιεῖται κάθε φορὰ σὲ κάθε Λειτουργία ἢ προσευχὴ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν πατέρα Του «*ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν*»⁴³. Αὐτὸ συνιστᾷ τὸν ἐκκλησιολογικὸ χαρακτῆρα τῆς ἱερᾶς Προσκομιδῆς. Ἄριστη περιγραφή αὐτῆς τῆς εἰκόνας μᾶς δίδει ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης⁴⁴. Ὅμως παράλληλα αὐτὴ ἢ σὺνάξη πάνω στὸ ἱερὸ δισκάριο κατὰ τρόπο μυστικὸ καὶ ἐσχατολογικὸ εἶναι μία εἰκόνα, πρόγευση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὅπου ὁ Κύριος - Βασιλεὺς ὡς ἐπὶ τοῦ θρόνου Του κάθεται ἐπὶ τοῦ δισκαρίου καὶ γύρω Του εἶναι συναγμένη ὅλη ἡ Ἐκκλησία καὶ ἀναμένει τὴν τελικὴ κρίση καὶ δικαίωση, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο ἄριστα ἀποτυπῶνται εἰκονογραφικὰ μὲ τὸ εἰκονογραφικὸ θέμα τῆς δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς τελικῆς κρίσεως, ἰδιαίτερα στοὺς προνάους τῶν μοναστηριακῶν Ναῶν.

ζ. Ἡ πραγματικότητα σὲ σχέση μὲ τὴν Προσκομιδὴ

Πιστοὶ στὴν ἀναγγελία τοῦ τίτλου τοῦ θέματός μας, ἀφοῦ μέχρι τώρα εἶδαμε τοὺς συμβολισμοὺς τῆς Προσκομιδῆς, πρέπει, ἔστω καὶ σύντομα, νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν πραγματικότητα. Πρῶτα-πρῶτα τὰ ἴδια τὰ εὐχαριστιακὰ δῶρα δὲν εἶναι πλέον μετὰ τὴ διαδικασία, ἢ καλύτερα ἱερουργία, τῆς Προσκομιδῆς ἀπλῆς ἀνθρώπινες τροφές. Εἶναι πλέον «ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ

43. Ἰωάν. 17,24

44. Βλ. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ τῆς Λειτουργίας, 280D-285B.

αΐματος τοῦ Κυρίου» (λειτουργία Μ. Βασιλείου), ἔχουν δεχθεῖ μίαν... εὐλογία, ἓνα «προαγιασμό»⁴⁵ καὶ ἀναμένουν τὸν καθαγιασμό τους στὴ θεία Λειτουργία. Εἶναι πλέον ἱερὰ καὶ λειτουργοῦν κατὰ τρόπο προτυπωτικό. Γιὰ νὰ γίνουμε πιὸ σαφεῖς, στὴν ἱερὰ Προσκομιδὴ ἔχουμε συμβολικὴ θυσία σὲ σχέση μὲ τὴν πραγματικὴ θυσία τῆς θείας Λειτουργίας. Ὡστόσο, αὐτὴ ἡ συμβολικὴ θυσία δὲν εἶναι ἄνευ πνευματικῆς καὶ θεολογικῆς σημασίας, σὲ σχέση πάντα μὲ τὴν καθ' αὐτὸ θυσία. Μία ἀναλογία τῆς πραγματικότητος αὐτῆς μποροῦμε νὰ δανειστοῦμε ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ δροῦσε προτυπωτικὰ τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (θαυμαστὴ διάβαση τῆς Ἑρυθρᾶς θάλασσας, χάλκινος ὄφιν), σὲ σχέση μὲ τὴν ἱστορικὴ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ. Ἡ πρώτη προεικόνιζε, προδείκνυε τὴν πραγματικὴ θυσία, ἡ ὁποία αὐτὴ καὶ μόνη ἔφερε τὴ λύση τῶν ἁμαρτημάτων, τὴ σωτηρία. Βέβαια οἱ προεικονίσεις αὐτὲς δὲν ἦταν καὶ ἄνευ σημασίας, ἀφοῦ βρῆκαν ἐν Χριστῷ σταυρωθέντι τὴν πλήρωσή τους.

Στὴν προκειμένη περίπτωσι, γιὰ νὰ καταλάβουμε καλύτερα ὅτι ἡ διαδικασία τῆς Προσκομιδῆς φέρνει ἀποτελέσματα πνευματικὰ, πρέπει νὰ δοῦμε σ' αὐτὴ τὴ συνάφεια καὶ τὸ θέμα τῆς ἐξαγωγῆς μερίδων καὶ τῆς μνημόνευσης, ἰδιαίτερα τῶν ζώντων καὶ τῶν κεκοιμημένων, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία ἀποτελεσματικὴ προσευχὴ τοῦ καθενός μας διὰ μέσου τῆς ὀνομαστικῆς μνημόνευσης τοῦ ἱερέα στὴν προσκομιδὴ μὲ τὴν ταυτόχρονη ἐξαγωγή τῆς σχετικῆς μερίδας.

Σὲ ἓνα ἄρθρον τοῦ Δ. Στανιλοάε τιτλοφορούμενο: «οἱ προσευχῆς γιὰ τοὺς ἄλλους καὶ ἡ καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας» καταγράφονται, μὲ ἀφορμὴ ἓνα κείμενο τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ⁴⁶, οἱ ἐξῆς βασικὲς ἀλήθειες:

– Μὲ τὴν προσευχὴ ἐμπειδώνεται μία σχέση κοινωνίας μεταξὺ δύο προσώπων, μία σχέση - ἄσκηση ἐνδιαφέροντος καὶ ἀγάπης γιὰ τὸ πρόσωπο γιὰ τὸ ὁποῖο προσευχόμαστε.

– Σ' αὐτὴ τὴ διαλογικὴ σχέση κοινωνίας καὶ ἀγάπης εἶναι παρῶν ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἀφοῦ σ' αὐτὸν ἀπευθύνεται ἡ προσευχὴ μας.

– Ὁ Θεός τελικὰ μὲ τὴν παρουσία καὶ τὴν παρέμβασή Του καθιστᾶ, δίδει χάρη καὶ εὐλογία καὶ σ' αὐτὸν ποὺ προσεύχεται καὶ γιὰ τὸ πρόσωπο γιὰ τὸ ὁποῖο προσεύχεται ὁ καθένας.

45. Diac. drd. Constantinos Karaisaridis, Descrierea și explicarea Proscomidiei ritului bizantin la tilcutorii sfintei Liturghii din epoca patristică și cea bizantină, Περιοδ. «Studii Teologice», ἀριθμ. 7-10, Βουκουρέστι 1980, σ. 658.

46. Ὁ λόγος γιὰ τὸ κείμενο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ «Περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων», βλ. P.G. 95, σσ. 247-278.

– Ἰδιαίτερα ἡ κοινωνία μὲ τοὺς κεκοιμημένους καὶ ἡ βοήθειά μας πρὸς αὐτοὺς γίνεται διὰ μέσου τῆς προσευχῆς - μνημόνευσης τοῦ ὀνόματός τους, ἀφοῦ ἔμεις μὲ τὴν προσευχή μας στρέφουμε τὸ σπλαχνικὸ βλέμμα τοῦ Θεοῦ πάνω τους καὶ ἔτσι ἐν Χριστῷ πραγματοποιεῖται ἡ κοινωνία μας μαζί τους.

– Ἄν ὁ πιστὸς μέσα στὴν προσευχή του γιὰ τοὺς ἄλλους πραγματοποιεῖ ἕνα διάλογο στραμμένο καὶ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τὸν προκαλεῖ σ' αὐτὸν τὸ διάλογο· ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ζητώντας του τὴν προσευχή γιὰ τὸν ἄλλον, παρουσιάζεται νὰ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτὸν καί, ἀκόμη περισσότερο, ἔχει ἤδη ἀρχίσει νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν πνευματικὴ βοήθειά τους...⁴⁷.

Ἄλλὰ, βέβαια, ὅλες αὐτὲς οἱ πιὸ πάνω τοποθετήσεις ἔχουν πλήρη ἐφαρμογή στὴν ἱερὰ Προσκομιδὴ, γίνονται πραγματικότητα μέσα στὴν προσευχητικὴ καὶ ἱεροτελεστικὴ διαδικασία τῆς.

B. Πρῶτο μέρος τῆς θείας Λειτουργίας

Στὸ πρῶτο μέρος τῆς θείας Λειτουργίας, δηλαδή ἀπὸ τὴν ἔναρξη μέχρι καὶ τὶς δεήσεις τῶν κατηχουμένων, ἔχουμε στοιχεῖα συμβολικὰ ἀναφερόμενα στὴν ἀναγγελία τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσία, στὸ ἔργο τοῦ Προδρόμου, στὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἔναρξη τοῦ δημόσιου καὶ ἰδιαίτερα τοῦ διδακτικοῦ - εὐαγγελιστικοῦ Του ἔργου.

α. Ἐναρξη τῆς θείας Λειτουργίας

Ὅταν κατὰ τὴν τέλεση τῆς θείας Λειτουργίας συμμετέχει διάκονος τότε προκειμένου νὰ εὐλογηθεῖ ἀπὸ τὸν ἱερέα (ἢ τὸν ἀρχιερέα) ἀπευθύνει τὰ λόγια: «καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ δέσποτα ἅγιε εὐλόγησον». Καὶ στὴ συνέχεια ὁ διάκονος δέχεται τὴν εὐλογία.

Ὅμως αὐτὸς ὁ «καιρὸς», ποὺ κατὰ κυριολεξία σημαίνει ὅτι ἔφτασε ὁ χρόνος γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς θείας Λειτουργίας, σύμφωνα μὲ τὸν Γερμανὸ Κωνσταντινουπόλεως, εἰκονίζει τὸν καιρὸ ποὺ προεφήτεψε ὁ Ἡσαΐας τῆς γεννήσεως τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου⁴⁸. Γι' αὐτὸ,

47. Πρβλ. Κωνσταντίνου Καραΐσαριδῆ, Ἐμπειρίες λειτουργικῆς ζωῆς, Ἀθήνα 1999, σσ. 167-195. Ἐδῶ παρατίθεται μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ ρουμανικὰ ὀλόκληρο τὸ ἄρθρο τοῦ Δ. Στανιλοάε. Ἐνῶ τὸ ἴδιο ἄρθρο σχολιάζεται μὲ παράθεση μεταφρασμένων μικρῶν ἀποσπασμάτων στὸ ἔργο μου: Ἡ συμβολὴ τοῦ π. Δημητρίου Στανιλοάε στὴ μελέτη τῶν λειτουργικῶν θεμάτων», ὄπ. παρ., σσ. 130-143.

48. Ὅπ. παρ. 400D-401A.

ἐξάλλου, ὁ ἱερέας λέγει χαμηλόφωνα πρὶν τὴν ἔναρξη τῆς θείας Λειτουργίας μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὰ λόγια τῆς ἀγγελικῆς δοξολογίας κατὰ τὴ γέννηση τοῦ Κυρίου: «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»⁴⁹.

Στὴν ἀρχὴ τῆς θείας Λειτουργίας ἡ Ὁραία Πύλη εἶναι ἀνοιχτὴ γιὰ νὰ δηλωθεῖ ὅτι ἔφθασε πλέον ὁ καιρὸς ποὺ ἀνοιξαν οἱ πύλες τοῦ παραδείσου. Ἐδῶ ταιριαζοῦν τὰ λόγια τοῦ Κυρίου: «ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου»⁵⁰.

Σύμφωνα μὲ τὰ τυπικὰ ἡ Ὁραία Πύλη (τὰ βημόθυρα) μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς θείας Λειτουργίας κλείνουν καὶ μένει ἀνοιχτὸ τὸ καταπέτασμα γιὰ νὰ δηλωθεῖ συμβολικὰ ὅτι τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως δὲν ἦταν γνωστὸ στοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ ἀποκαλύφθηκε μόνο στοὺς προφῆτες καὶ τοὺς πατριάρχους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τοὺς ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλους, τοὺς μάγους καὶ τοὺς ποιμένες καὶ ὄλους ὅσοι ἦταν γύρω ἀπὸ τὸ θεῖο βρέφος, τὸ ὁποῖο τώρα βρίσκεται κεκρυμμένο ἀπὸ τὰ μάτια τῶν πιστῶν στὴν ἱερὰ Πρόθεση.

β. Ἀντίφωνα - Μακαρισμοὶ

Τὰ ἀντίφωνα, ποὺ συνίστανται ἀπὸ ψαλμικοὺς στίχους καὶ καινοδιαθηκικοὺς ὕμνους, μᾶς ὀδηγοῦν στὴν περίοδο τῆς ἀφανοῦς βιωτῆς τοῦ Κυρίου στὴ Ναζαρέτ, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη νωρίτερα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Κυρίου, στὴν περίοδο πρὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ προφητικοὶ ψαλμικοὶ στίχοι ἀναφέρονται στὴν ἔλευση τοῦ Μεσσία⁵¹.

Οἱ Μακαρισμοί, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία τοῦ Κυρίου⁵² ὀδηγοῦν τὴ σκέψη μας στὴν ἔναρξη τοῦ διδασκτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου⁵³.

γ. Μικρὰ Εἴσοδος

Τὸ ἀνοιγμα τῶν βημοθύρων τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ ἡ Μικρὰ Εἴσοδος (περιφορὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου) συμβολίζουν τὴν πρώτη δημόσια παρουσία τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴ Βάπτισή Του⁵⁴, ἢ τὴν ἔναρξη τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος.

49. Λουκ. 2, 14.

50. Ἰωάν. 1, 51.

51. Νικολάου Καβάσιλα, ὄπ. παρ. σσ. 106-108.

52. Ματθ. 5, 1 κ.ἐξ.

53. Βλ. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ τῆς Λειτουργίας, ὄπ. παρ. 292Α-Β· πρὸβλ Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὄπ. παρ. 405C-D.

54. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὄπ. παρ., 405, Νικολάου Καβάσιλα, ὄπ. παρ., σ. 76.

Σὲ κάθε περίπτωση τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο, ἐπειδὴ περιλαμβάνει τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἰκονίζει τὸν ἴδιο τὸ Χριστό⁵⁵, γι' αὐτὸ καὶ οἱ πιστοὶ καλοῦνται μὲ τὸ εἰσοδικό: «*δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῶ...*»⁵⁶, ἐνῶ ὁ ἱερέας ἀσπάζεται εὐλαβῶς τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο ὡσὰν νὰ ἀσπάζεται μὲ εὐλάβεια τὰ χέρια ἢ τὰ πόδια τοῦ Κυρίου.

Οἱ λαμπάδες ποὺ προπορεύονται τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου συμβολίζουν τὸ φῶς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, ἐνῶ οἱ φέροντες τὶς λαμπάδες εἰκονίζουν τοὺς προφήτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ιδιαίτερα τὸν Πρόδρομο Ἰωάννη τὸν Βαπτιστή.

Μὲ τὴν Μικρὰ Εἴσοδο πλέον ἔχουμε συμβολικὰ παρόντα τὸ Χριστὸ ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτὸ μετὰ ταῦτα τὰ τροπάρια ποὺ ψάλλονται πλέον ἀναφέρονται εἴτε στὸ πρόσωπο καὶ τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, εἴτε στὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας, εἴτε σὲ διάφορους ἁγίους, καθότι αὐτοὶ ἐγκολπώθηκαν τὴν προσφερθεῖσα ἐν Χριστῶ σωτηρία καὶ μποροῦν πλέον νὰ πρεσβεύουν στὸ Χριστὸ γιὰ ὅλους ἐμᾶς.

δ. Ὑμνος τρισαγίου

Τὸ τρισαγιο ποὺ ψάλλεται στὴ συνέχεια, καθότι εἶναι μία σύνθεση τοῦ ἀγγελικοῦ Σεραφειμικοῦ ὕμνου⁵⁷ καὶ ὕμνου τῆς Ἐκκλησίας⁵⁸, εἶναι μία εἰκόνα ἐνότητας, συμφωνίας ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, προκειμένου νὰ δοξολογηθεῖ ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν εὐχή πρὸ τῆς Μικρᾶς Εἰσόδου ὁ ἱερεὺς εὐχεται: «*...ποίησον σὺν τῇ εἰσόδῳ ἡμῶν εἴσοδον ἁγίων ἀγγέλων γενέσθαι, συλλειτουργούντων ἡμῖν καὶ συνδοξολογούντων τὴν σὴν ἀγαθότητα*».

ε. Βιβλικὰ ἀναγνώσματα καὶ ἀπόλυση κατηχομένων

Ἀκολουθεῖ τὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα, πράξη ἢ ὁποία συμβολίζει εἴτε τὴν πρώτη ἀποστολή τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου γιὰ τὸ κήρυγμα, εὐθὺς ἀμέσως μὲ τὴν ἐκλογή ἢ κλήση τους⁵⁹, εἴτε τὴν τελευταία, μετὰ τὴν Ἀνάσταση ἀποστολή τους, ὅταν ὁ Κύριος τοὺς ἀπηύθυνε τὰ γνωστὰ λόγια: «*πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη διδάσκοντες αὐτούς, τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν...*»⁶⁰.

55. Νικολάου Καβάσιλα, *δπ. παρ.*, σ. 110.

56. *Ψαλμ.* 94, 6 καὶ 95, 47.

57. *Ἦσ.* 6, 1-33, πρβλ. *Ἀποκ.* 4, 8.

58. Πρβλ. *Ψαλμ.* 41, 2.

59. *Ματθ.* 10· *Μάρκ.* 6, 7-13· *Λουκ.* 9, 1-6.

60. *Ματθ.* 28, 19 κ.ἐξ.· *Μάρκ.* 16, 15 κ.ἐξ.

Ἡ θυμίαση μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ Ἀποστόλου προετοιμάζει τὴν ἀνάγνωση τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ συμβολίζει τὴν εὐωδία τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ποὺ διασκορπίστηκε σ' ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία διὰ μέσου τοῦ κηρύγματός τους⁶¹, ἀλλὰ καὶ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο, ποὺ συνοδεύει τὴν εὐαγγελικὴ θεϊκὴ διδασκαλία⁶².

Ἡ ἀνάγνωση τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἰκονίζει καθαρὰ τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ ποὺ διδάσκει ὅπως καὶ τότε τὰ πλήθη⁶³, γι' αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὁ χορὸς ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ χαιρετᾷ τὸν Κύριο ἀναφωνώντας: «Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι». Εἶναι λόγια ποὺ ἀπευθύνονται κατ' εὐθείαν στὸ Χριστό, ποὺ θεωρεῖται πιά παρὼν διὰ μέσου τῶν εὐαγγελικῶν λόγων Του.

Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς Μικρᾶς Εἰσόδου στὴ θεία Λειτουργία ἔχουμε μία σταδιακὰ ὄλο καὶ πιὸ ἔντονη μυστικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ διὰ μέσου συμβόλων καὶ συμβολισμῶν ὄλο καὶ πιὸ ἔντονων, ὅπως ἡ ἀνάγνωση τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ὑποχωροῦν δραστικά οἱ προτυπώσεις καὶ προεικονίσεις καὶ οἱ προφητικὲς ἀναγγελίες, ἀφοῦ ἔχουμε τὸν ἴδιο τὸ Χριστό, συμβολικά, μυστικά, ἀλλὰ καὶ δραστικά παρόντα. Τὰ λόγια, γιὰ παράδειγμα, τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου δὲν εἶναι ἀπλὰ μία ὁμορφὴ διδασκαλία, ἀλλὰ στὸ ἄκουσμα, στὴν ἐκφορὰ τους ἐμπεριέχουν καὶ ἀναμορφωτικὴ - ἁγιαστικὴ δύναμη γιὰ τὸν ἀκροατὴ - ἀποδέκτη, ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴ προετοιμασία του.

Κατὰ τὴ στιγμή ποὺ λέγονται οἱ αἰτήσεις γιὰ τοὺς κατηχομένους ἀνοίγεται τὸ ἱερὸ ἀντιμήνσιο πάνω στὴν ἁγία Τράπεζα, πρῶτα τὸ ὁποῖο, ἐκτὸς τῆς πρακτικῆς του σημασίας καὶ ἀξίας, συμβολίζει τὴν προετοιμασία τοῦ μνημείου - τάφου ἀπὸ τὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ἀρριμαθαίας γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του καὶ ποὺ τὸν παρεχώρησε στὴ συνέχεια γιὰ τὴν ταφὴ τοῦ Κυρίου.

Τὸ μάζεμα τῶν μερίδων πάνω στὸ ἀντιμήνσιο συμβολίζει τὴν ἔνωση τῶν κατηχομένων μὲ τὴν Ἐκκλησία, ἔνωση γιὰ τὴν ὁποία παρακαλοῦμε στίς σχετικὲς αἰτήσεις.

Τέλος, ἡ προτροπὴ «οἱ κατηχούμενοι προέλθετε...» προεικονίζει τὸ τέλος τοῦ κόσμου, τὴ Δευτέρα Παρουσία, ὅταν μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου

61. Βλ. τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τὴν ὁμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολυμένοις» (Β' Κορ. 9, 14-15).

62. Πρβλ. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, Περὶ τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, ὄπ. π., 285C.

63. Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὄπ. παρ., 412-413· Συμεῶν Θεσσαλονίκης ὄπ. παρ.

σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο θὰ γίνεῖ ἡ διάκριση, ὁ διαχωρισμὸς δικαίων καὶ ἀδικῶν, καθ' ὅτι τὸ δεύτερο μέρος τῆς θείας Λειτουργίας ποὺ ἀκολουθεῖ, κατὰ τὸ ὅποιο θὰ πραγματοποιεῖ διὰ τῆς θείας Μεταλήψεως ἡ μυστικὴ ἔνωση μὲ τὸ Χριστό, εἶναι ἀρραβῶνας καὶ πρόγευση τῆς θείας μακαριότητος ποὺ θὰ ἀπολαύσουν οἱ δίκαιοι στὴν οὐράνια βασιλεία⁶⁴.

Γ. Τὸ δεύτερο μέρος τῆς θείας Λειτουργίας

Ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ μυστηρίου γίνεται ὅλο καὶ πιὸ ἔντονη, βαδίζουμε πιά στὸ κέντρο τῆς θείας Λειτουργίας, στὴν εὐχαριστιακὴ θυσία.

α. Χερουβικὸς ὕμνος

Τώρα ψάλλεται ὁ Χερουβικὸς ὕμνος, ὁ ἱερέας λέγει τὴ σχετικὴ εὐχὴ καὶ θυματίζει ἀπαλά, προσεκτικά, εὐλαβικά, γιατί σὲ λίγο βαδίζουμε ἀπὸ τὰ σύμβολα στὴν πραγματικότητα, ἀπὸ τὴ μυστικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὴ ρεαλιστικὴ, ἀληθινὴ παρουσία Του. Ἀφοῦ ὁλόκληρος ὁ Ναὸς γεμίσει μὲ τὴν εὐωδία τοῦ θυμιάματος καὶ ὁλόκληρη ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη εἰκονίζοντας μυστικά τὰ Χερουβίμ, μακρὰν κάθε βιωτικῆς μέριμνας, εἶναι ἔτοιμη νὰ ὑποδεχθεῖ τὸν βασιλέα τῶν ὅλων, γίνεται ἡ Μεγάλῃ Εἴσοδος, ἡ εἴσοδος τῶν τιμίων δώρων.

β. Μεγάλῃ Εἴσοδος

Τὰ τίμια δῶρα μεταφέρονται μεγαλόπρεπα ἀπὸ τὴν πρόθεση στὴν ἁγία Τράπεζα. Αὐτὴ ἡ μεταφορὰ – Μεγάλῃ Εἴσοδος συμβολίζει καὶ τὴ θριαμβευτικὴ πορεία καὶ εἴσοδο τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴ Βηθανία στὰ Ἱεροσόλυμα, γιὰ νὰ λάβει χώρα ἡ θυσία Του⁶⁵. Ἐνῶ ἄλλοι ἐρμηνευτὲς αὐτὴ τὴν πορεία (Μεγάλῃ Εἴσοδο) τὴ συνδέουν μὲ τὴ μεταφορὰ τοῦ νεκροῦ σώματος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸ Γολγοθᾶ στὸν τόπο τῆς ταφῆς⁶⁶. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ὁ τόπος τῆς Προσκομιδῆς εἰκονίζει τὸ Γολγοθᾶ καὶ ὅλα ὅσα προελέχθησαν στὴ συνάφεια τῆς ἐξετάσεως τῆς προσκομιδῆς. Οἱ ἱερεῖς - λειτουργοὶ ἐν προκειμένῳ

64. Βλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, ὄπ. παρ., σ. 234.

65. Βλ. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὄπ. παρ., 420D· Νικολάου Καβάσιλα, ὄπ. παρ.

66. Αὐτὸς ὁ συμβολισμὸς ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ τροπάριο ποὺ λέγει ὁ ἱερέας κατὰ τὴν ἐναπόθεση τοῦ Ποτηρίου καὶ τοῦ δισκαρίου ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης: «Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντόν σου Σῶμα, σινδόνη καθαρᾶ εἰλήσας καὶ ἀρώμασιν, ἐν μνήματι κενῷ κηδεύσας ἀπέθετο».

εικονίζουν τὸν Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ἀρμαθαίας καὶ τὸ Νικόδημο, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ ὀδήγησαν στὸν ἐτοιμασμένο τάφο. Ἡ μνημόνευση κατὰ τὴ Μεγάλῃ Εἰσοδοῦ μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν παράκληση τοῦ εὐγνώμονος ληστοῦ «*Μνήσθητί μου Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου*»⁶⁷.

Ἡ ἅγια Τράπεζα, ἐν προκειμένῳ, συμβολίζει τὸν κῆπο ὅπου λαξεύτηκε ὁ τάφος τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ἱερὸ ἀντιμήνσιο τὸν ἴδιο τὸν τάφο καὶ φυσικὰ ἡ ἐναπόθεση τῶν δώρων πάνω στὸ ἀπλωμένο ἱερὸ ἀντιμήνσιο συμβολίζει τὴν τοποθέτηση τοῦ Κυρίου στὸ κενὸ μνημεῖο, γι' αὐτὸ καὶ ὁ λειτουργὸς λέγει τὸ τροπάριο: «*ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντὸν Σου σῶμα...*» καὶ τὸ ὁποῖο τελειώνει μὲ τὰ λόγια «*κηδεύσας ἀπέθετο*».

γ. Προαναφορὰ

Ἀκολουθεῖ ἓνα προπαρασκευαστικὸ μέρος γιὰ τὸ λειτουργὸ καὶ τοὺς πιστοὺς ποὺ περιλαμβάνει τρία ἐπίπεδα: α) τὰ πληρωτικὰ (δεήσεις μὲ περιεχόμενο τὰ γνωστὰ αἰτήματα), β) τὴν προτροπὴ γιὰ τὴν ἐκδήλωση τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ὡς ἀνυπερθέτου προϋποθέσεως γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὴ θεία Εὐχαριστία καὶ γ) τὴν ἀπαγγελία τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὥστε νὰ κατανοηθεῖ ὅτι ἄλλη μία προϋπόθεση συμμετοχῆς, ἐκτὸς τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, εἶναι ἡ ὁμολογία τῆς ὀρθῆς, ὀρθοδόξου πίστεως.

Ἡ ἀνύψωση τοῦ ἀέρα (μεγάλου καλύμματος γιὰ ἀμφοτέρωτα τὰ δῶρα) καὶ ἡ κίνησή του πάνω ἀπὸ τὰ δῶρα συμβολίζει τὸ σεισμὸ ποὺ ἐγινε πρὶν τὴν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου⁶⁸.

δ. Ἀναφορὰ – Καθαγιασμός Τιμίων Δώρων

Τώρα πλέον ἔφθασε ἡ ὥρα τῆς προσφορᾶς τῆς εὐχαριστιακῆς θυσίας. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα λιγοστεύουν τὰ σύμβολα ποὺ εἰκονίζουν, δεικνύουν τὴν πραγματικότητα. Θὰ ἔλθουμε ἀντιμέτωποι μὲ τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα, θὰ ἔχουμε τὴ δυνατότητα –κυρίως ὁ ἱερέας– νὰ δοῦμε «*αὐτοψί τὸ πρόσωπο τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς*»⁶⁹. Γι' αὐτὸ καὶ γίνεται ἡ ἔντονη προτροπὴ: «*Στῶμεν καλῶς· στῶμεν μετὰ φόβον· πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν*». Ὁ λαὸς σ' αὐτὴ τὴν ἔντονη προτροπὴ ἀπαντᾷ ὅτι εἶναι ἐτοιμὸς γιὰ τὴν προσφορὰ τῆς εὐχαριστιακῆς θυσίας, καθότι, ὡς προετοιμασία πνευματικὴ προσφέρει: ἔλεον, εἰρήνην, θυσίαν αἰνέσεως.

67. Λουκ. 23, 42

68. Ματθ. 28, 2.

69. Ἱερὸ εὐχέλαιο, εὐχὴ ε'.

Ἡ ἐκφώνηση «*τόν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα*» θυμίζει καὶ πάλι ὅτι μαζί με τίς οὐράνιες δυνάμεις ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, δοξάζουμε τὴ θεία μεγαλωσύνη καὶ φιλανθρωπία καὶ μάλιστα γιὰ ἓνα πολὺ συγκεκριμένο λόγο, γιὰ τὴ θυσία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ πιὸ πάνω ἐκφώνηση σχετίζεται με τὴν ὄραση τῆς Ἀποκαλύψεως 4,6-8, ὅπου τὰ Σεραφεῖμ τοῦ ὁράματος τοῦ Ἡσαΐα ἀντικαθίστανται με τὰ τέσσερα ζῶα. Τὸ πρῶτο ἔμοιαζε με λέοντα, τὸ δεύτερο με μοσχάρι, τὸ τρίτο εἶχε ὄψη ἀνθρώπινη καὶ τὸ τέταρτο ἔμοιαζε με ἄετό. Ἡ λέξη «ἄδοντα» σχετίζεται με τὸν ἄετό. Ἡ λέξη «βοῶντα» με τὸ μοσχάρι. Ἡ λέξη «κεκραγότα» με τὸ λιοντάρι, τέλος, ἡ λέξη «λέγοντα» με τὸν ἄνθρωπο. Τὰ ἀναφέρουμε ἐδῶ, γιατί στὴν Ἀποκάλυψη ἀναφέρονται στὴ συνάφεια τῆς περιγραφῆς τῆς οὐράνιας λειτουργίας. Ἡ ἀνάδειξη τῶν δώρων πού συνοδεύει τὰ λόγια «*Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα*» εἶναι μίμηση τοῦ Κυρίου⁷⁰. Στὴ συνέχεια, καθ' ἣν στιγμήν ὁ λαὸς ψάλλει «*Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν...*», γίνεται ἡ ἐπίκληση τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ὁ καθαγιασμός τῶν Τιμίων Δώρων, ἡ μεταβολή τους σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ. Αὐτὴ ἡ στιγμή εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ τῆς θείας Λειτουργίας. Πλέον ἐνώπιόν μας δὲν ἔχουμε εἰκόνα, σύμβολα τῆς ἀνθρώπινης φύσης τοῦ Χριστοῦ, ὅπως μέχρι τώρα, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Του. Τὰ καθαγιασμένα Δῶρα εἶναι πλέον τὸ ἀληθινὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου, με τὸ ὁποῖο γεννήθηκε ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, ἔζησε πάνω στὴ γῆ, ἔπαθε καὶ ἐτάφη, ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη ἐν δόξῃ⁷¹.

Τώρα πλέον δὲν ἔχουμε μυστικὴ, συμβολικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ πραγματικὴ, ἀληθινή. Τὰ εὐχαριστιακὰ δῶρα με τὸν καθαγιασμό τους ἀναδεικνύονται ὡς εὐχαριστιακὴ θυσία ταυτόσημη με τὴν αἱματηρὴ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ.

Ὁ καθαγιασμός τῶν Δώρων συνιστᾷ τὸ σημεῖο τῆς θείας Λειτουργίας, ὅπου ἡ ἀνάμνηση τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου ἀπὸ σύμβολο καὶ εἰκόνα γίνεται πραγματικότητα, δηλαδή γίνεται ἐπίκαιρο καὶ παρὸν στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ καθενὸς μας τὸ ἱστορικὸ γεγονός τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ με ὄλες τίς σωτηριώδεις συνέπειές του γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς ξεχωριστά.

Στὴ συνέχεια ὁ ἱερέας, ἔχοντας μπροστά του παρόντα τὸ Χριστό, ὄλο-

70. Πρβλ. Εὐχὴ ἀναφορᾶς Λειτουργίας Μ. Βασιλείου πρβλ. Νικολάου Καβάσιλα, ὄπ. παρ., σ. 46.

71. Πρβλ. Νικολάου Καβάσιλα, ὄπ. παρ., σσ. 140-142.

κληρώνει τὸ τελευταῖο μέρος τῆς εὐχῆς τῆς ἀναφορᾶς, πού ὀνομάζουμε δί-
πτυχα, ὅπου γίνεται γενική προσευχή δεήσεως γιὰ ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία.
Ἐδῶ μνημονεύονται οἱ ζῶντες καὶ οἱ κεκοιμημένοι Χριστιανοί, ἀλλὰ ἀνα-
φέρονται τιμητικά καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι καὶ ἐξαιρετικά ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος,
ὥστε νὰ συνδράμουν στὶς ἀνάγκες τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

ε. Προετοιμασία καὶ θεία Κοινωνία λειτουργῶν καὶ πιστῶν

Στὴ συνέχεια ἀκολουθεῖ ἡ προετοιμασία γιὰ τὴ θεία Κοινωνία μὲ κύρια
μέρη τὴν ἀπαγγελία τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, καθότι ἔχει σχέση μὲ τὴ θεία
Μετάληψη («τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον»), τὴν ὑψωση τῶν δώρων («πρό-
σχωμεν, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις»), στὴν ὁποία οἱ πιστοὶ ἀπαντοῦν ταπεινά καὶ
μὲ ἐπίγνωση τῆς ἁμαρτωλότητάς τους: «εἷς ἅγιος εἷς Κύριος...», τὸ μελισμὸ,
τὴν ἔνωση, δηλαδὴ τὴ ρίψη τοῦ τεμαχίου τοῦ καθαγιασμένου Ἄμνου ἸΣ ἐντὸς
τοῦ ποτηρίου, πρῶγμα τὸ ὁποῖο συμβολίζει τὴν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου⁷², τὴ
ρίψη ἐντὸς τοῦ ποτηρίου τοῦ βρασμένου νεροῦ, πρῶγμα τὸ ὁποῖο, πέραν τῆς
πρακτικῆς του σημασίας πού εἶναι ἡ ἐπιδίωξη νὰ ἀποκτήσει θερμοκρασία
πλησιέστερη πρὸς τὴν πραγματικὴ θερμοκρασία τοῦ ἀνθρώπινου αἵματος
τοῦ ζωντανοῦ ὄργανισμοῦ, ἐρμηνεύεται ὡς ζέση τοῦ παναγίου Πνεύματος
τὸ ὁποῖο κατέρχεται τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς στὴν Ἐκκλησία⁷³, καὶ ἀπὸ
πνευματικῆς ἀπόψεως τὴ ζέση τῆς πίστεως, μὲ τὴν ὁποία πρέπει νὰ μετα-
λαμβάνουμε⁷⁴. Ἀκολουθεῖ ἡ θεία Μετάληψη τοῦ λειτουργοῦ καὶ τῶν πιστῶν
καὶ στὴ συνέχεια ἡ συστολή τῶν δώρων, ἡ ἀνάδειξη καὶ ἐναπόθεσή τους στὴν
Προσκομιδὴ, προκειμένου νὰ καταλυθοῦν ἀπὸ τὸ λειτουργοῦ στό τέλος τῆς
θείας Λειτουργίας.

Ὅπως εἶδαμε, ὅσο βαδίζαμε πρὸς τὸ τέλος τῆς θείας Λειτουργίας οἱ συμ-
βολισμοὶ περιορίστηκαν. Ἐχομε πλέον τὸν Κύριο ἐνώπιόν μας. Αὐτὸ πού
μᾶς διακατέχει εἶναι θάμβος καὶ ἐκπληξη, ὅπως τότε οἱ μαθηταὶ Του ζοῦσαν
τὶς ἐμφανίσεις Του μετὰ τὴν Ἀνάστασή Του⁷⁵.

72. Βλ. Ghenadie al Argesului, Liturgica, Βουκουρέστι 1877, σ. 116.

73. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὄπ. παρ., 449B, 449D· Συμῶν Θεσσαλονίκης, Περί
τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ, σσ.94-95.

74. Ghenadie al Argesului, ὄπ. παρ., σ. 118.

75. Ματθ. 28, 9-10 καὶ 16-20· Λουκ. 24, 13-53· Ἰωάν. 20, 1-23· Πράξ. 1, 1-11.